

Rəhim Vüqar oğlu ABDİNOV
Qərbi Kaspi Universiteti, doktorant
E-mail: rehim.abdinov98@gmail.com

POST-NEFT GƏLƏCƏYİ ÜÇÜN FİSKAL STRATEGİYALAR -BƏRPA OLUNAN ENERJİYƏ İNVESTİSİYALARIN CƏLB EDİLMƏSİ ÜÇÜN AZƏRBAYCANIN VERGİ VƏ BÜDCƏ SİYASƏTİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Xülasə

Uzun müddət karbohidrogen ehtiyatların ixracından asılı olan Azərbaycan bərpa olunan enerjinin inkişafı yolu ilə iqtisadiyyatın şaxələndirilməsini davam etdirir. Bu məqalə yaşıl enerjiyə sərmayələri cəlb etmək üçün ölkənin inkişaf edən vergi və fiskal siyasətlərini, o cümlədən gəlir vergisindən azadolmaları, ƏDV-nin güzəştlərini və dövlət investisiyalarını araşdırır.

Açar sözlər: Post-neft iqtisadiyyatı, fiskal strategiya, bərpa olunan enerji investisiyaları, vergi güzəştləri və subsidiyalar, Azərbaycan enerji siyasəti.

UOT: 336.02

JEL: H21, H61, Q42

DOI: <http://dx.doi.org/10.54414/JPVJ2784>

Giriş

Tarixən zəngin karbohidrogen ehtiyatları ilə tanınan Azərbaycan uzun illər ərzində neft və qaz sektoruna əsaslanan iqtisadi model qurmuşdur. Bu model ölkənin ümumi ixrac gəlirinin 90%-dən çoxunu və dövlət büdcəsinin gəlirlərinin təxminən 60%-ni təşkil edən neft və qaz ixracına güclü şəkildə bağlıdır. Belə bir struktur isə Azərbaycan iqtisadiyyatını qlobal enerji bazarındakı dalğalanmalara və neft qiymətlərindəki dəyişkənliyə qarşı həssas etmişdir. Eyni zamanda, qlobal miqyasda iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə, karbon emissiyalarının azaldılması və enerji təhlükəsizliyinin təmin olunması kimi çağırışlar resursdan asılı iqtisadiyyatların dayanıqlılığını sual altına almışdır.

Bu kontekstdə Azərbaycan post-neft dövrünə keçidi sürətləndirmək və iqtisadiyyatını daha dayanıqlı və şaxələndirilmiş hala gətirmək məqsədilə bir sıra strateji islahatlara start vermişdir. Bu islahatların mərkəzində bərpa olunan enerji sektorunun inkişafı dayanır. Ölkənin coğrafi mövqeyi və iqlim şəraiti bu sahədə böyük potensial vəd edir. Məsələn, günəş enerjisi baxımından Naxçıvan Muxtar Respublikası və Mərkəzi Aran bölgəsi yüksək günəş radiasiyası ilə seçilir və bu ərazilər günəş

panellərinin quraşdırılması üçün ideal şərait yaradır. Külək enerjisi sahəsində isə Xəzər dənizi boyunca uzanan sahiləyi ərazilər — xüsusilə Abşeron yarımadası və Salyan istiqamətləri — həm quruda, həm də dənizdə külək elektrik stansiyalarının tikintisi üçün əlverişli imkanlar təqdim edir.[1]

Bundan əlavə, Azərbaycanın hidroenerji, bioenerji və geotermal enerji sahələrində də araşdırma və inkişaf potensialı mövcuddur. Bu resursların səmərəli istifadəsi yalnız enerji istehsalında şaxələndirməni təmin etməyəcək, həm də ölkənin ekoloji dayanıqlılığını artıracaq və beynəlxalq iqlim öhdəliklərinə uyğunlaşmasını sürətləndirəcəkdir. Beləliklə, post-neft dövründə fiskal strategiyaların yenidən qurulması və vergi-büdcə siyasətinin bərpa olunan enerji investisiyalarını təşviq edəcək şəkildə dizayn olunması Azərbaycan üçün strateji əhəmiyyət kəsb edir.

Əsas hissə

Azərbaycan Respublikası uzunmüddətli, davamlı və inklüziv inkişafın təmin olunması məqsədilə strateji planlaşdırma istiqamətində mühüm addımlar atmışdır. Bu baxımdan, “Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafın milli prioritetləri” adlı strateji sənəd ölkənin gələcək inkişaf trayektoriyasını müəyyən edən

əsas çərçivə kimi çıxış edir. 2021-ci ilin fevral ayında Prezident İlham Əliyev tərəfindən təsdiqlənmiş bu sənəd, Azərbaycanın növbəti onillikdə sosial-iqtisadi transformasiyasını istiqamətləndirən əsas yol xəritəsidir.

Sözügedən strategiya iqtisadiyyatın neftdən asılılığını azaltmaq, rəqabətqabiliyyətli və innovativ iqtisadi model qurmaq, dövlət idarəçiliyində şəffaflığı və səmərəliliyi artırmaq, sosial rifahı yüksəltmək və ekoloji davamlılığı təmin etmək kimi əsas məqsədləri özündə birləşdirir. Bu yanaşma, həmçinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (DİM) ilə sıx şəkildə uzlaşır və Azərbaycanın beynəlxalq öhdəliklərinə uyğun olaraq global çağırışlara cavab vermək qabiliyyətini gücləndirir.

Strategiyanın mərkəzində dayanan beş əsas milli prioritet — rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyat, dinamik cəmiyyət, təmiz ətraf mühit, güclü sosial rifah və effektiv dövlət idarəçiliyi — ölkənin həm cari problemlərinə cavab verir, həm də uzunmüddətli inkişaf istəklərini əks etdirir. Bu prioritetlər yalnız dövlət sektorunu deyil, eyni zamanda özəl sektor və vətəndaş cəmiyyətini də əhatə edən inklüziv yanaşma ilə həyata keçirilir. Onlar siyasətçilər, dövlət qurumları və investorlar üçün strateji istiqamətləri müəyyənləşdirir, resursların səmərəli bölgüsünü təmin edir və institusional koordinasiyanı gücləndirir.

Xüsusilə qeyd olunmalıdır ki, bu prioritetlər çərçivəsində bərpa olunan enerji sektorunun inkişafı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Enerji təhlükəsizliyi, ekoloji davamlılıq və iqtisadi şaxələndirmə baxımından bu sahəyə yönələn investisiyalar həm daxili tələbatın ödənilməsində, həm də ixrac potensialının artırılmasında mühüm rol oynayır. Bu səbəbdən, fiskal siyasətin və vergi təşviqlərinin bu sahəyə uyğunlaşdırılması, “Azərbaycan 2030” strategiyasının uğurla həyata keçirilməsi üçün vacib mexanizmlərdən biri kimi çıxış edir.[2]

Birinci milli prioritet kimi müəyyən edilmiş artan və rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatın yaradılması Azərbaycan üçün strateji əhəmiyyət daşıyır. Bu prioritet, ölkənin xarici iqtisadi şoklara qarşı dayanıqlılığını artırmaq və uzunmüddətli sabit inkişafı təmin

etmək məqsədilə innovasiyaya əsaslanan, şaxələndirilmiş iqtisadi modelin qurulmasını hədəfləyir. Neft-qaz sektorundan asılılığın azaldılması bu modelin əsas sütunlarından biridir. Bu məqsədlə qeyri-neft sektorunun inkişafı, xüsusilə yüksək əlavə dəyərli məhsul istehsalının təşviqi, iqtisadiyyatın strukturunda mühüm dəyişikliklərə səbəb olmalıdır.

Sahibkarlığın təşviqi və kiçik və orta biznesin (KOB) dəstəklənməsi bu transformasiyanın əsas komponentlərindəndir. KOB-lar innovativ ideyaların reallaşdırılması, yeni texnologiyaların tətbiqi və yerli resursların səmərəli istifadəsi baxımından mühüm rol oynayır. Bu sahədə vergi güzəştləri, subsidiyalar və kredit dəstəyi kimi fiskal alətlər vasitəsilə KOB-ların enerji sektoruna, xüsusilə bərpa olunan enerji sahəsinə yönəlməsi təşviq edilə bilər.

Eyni zamanda, investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması və xarici investorlar üçün cəlbedici şəraitin yaradılması beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinin artırılması baxımından vacibdir. Bu kontekstdə bərpa olunan enerji sahəsində investisiya imkanlarının genişləndirilməsi, hüquqi və fiskal çərçivənin şəffaf və sabit olması mühüm rol oynayır. Məsələn, yaşıl enerji layihələri üçün vergi güzəştləri, sürətli lisenziyalaşdırma prosedurları və dövlət-özəl tərəfdaşlıq mexanizmləri investorların marağını artırmaqla yanaşı, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinə də töhfə verə bilər.

Bütün bu tədbirlər Azərbaycanın post-neft dövründə dayanıqlı iqtisadi modelə keçidini sürətləndirəcək, enerji təhlükəsizliyini təmin edəcək və ölkənin beynəlxalq iqtisadi sistemdə mövqeyini gücləndirəcəkdir.

İkinci milli prioritet kimi müəyyən edilmiş dinamik və inklüziv cəmiyyətin qurulması, Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasında mərkəzi yer tutur. Dövlət başa düşür ki, iqtisadi artım yalnız statistik göstəricilərlə məhdudlaşmamalı, əksinə, cəmiyyətin bütün təbəqələrinin rifahına töhfə verməlidir. Bu baxımdan inklüzivlik prinsipi — yəni heç kimin inkişaf prosesindən kənarda qalmaması — sosial ədalətin və uzunmüddətli sabitliyin təminatçısı kimi çıxış edir.

Bu prioritet çərçivəsində təhsil, səhiyyə, mənzil-məişət və sosial müdafiə sahələrində dərin islahatlar aparılır. Təhsil sisteminin müasirləşdirilməsi, rəqəmsal bacarıqların artırılması və əmək bazarının tələblərinə uyğun kadr hazırlığı, insan kapitalının inkişafında mühüm rol oynayır. Səhiyyə sahəsində isə əhəlinin sağlamlığının qorunması, tibbi xidmətlərin keyfiyyətinin və əlçatanlığının artırılması əsas hədəflərdəndir. Mənzil siyasətində sosial mənzillərin tikintisi və əlverişli ipoteka mexanizmləri, xüsusilə gənc ailələrin və aztəminatlı təbəqələrin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılmasına yönəlib.

Sosial müdafiə sistemində isə ünvanlı sosial yardımın genişləndirilməsi, əmək bazarına inteqrasiyanı təşviq edən proqramların tətbiqi və sosial xidmətlərin rəqəmsallaşdırılması inklüziv cəmiyyətin qurulmasına xidmət edir. Bu sahələrdə aparılan islahatlar yalnız sosial rifahı artırmaqla kifayətlənmir, həm də iqtisadiyyatın dayanıqlığını gücləndirir və insan potensialının tam reallaşmasına şərait yaradır.

Bərpa olunan enerji sektorunun inkişafı da bu prioritetlə sıx bağlıdır. Yeni enerji layihələri regionlarda məşğulluğun artırılmasına, yerli icmaların iqtisadi fəallığının yüksəlməsinə və sosial infrastrukturun yaxşılaşdırılmasına səbəb olur. Məsələn, külək və günəş enerjisi stansiyalarının tikintisi zamanı yerli əhəlinin işə cəlb olunması, texniki təlim proqramlarının təşkili və sosial məsuliyyət layihələrinin həyata keçirilməsi inklüziv inkişafın konkret nümunələridir. Beləliklə, enerji keçidi yalnız ekoloji deyil, həm də sosial transformasiyanın mühüm tərkib hissəsinə çevrilir.

Üçüncü milli prioritet — rəqabətqabiliyyətli insan kapitalının və müasir innovasiyaların inkişafı — Azərbaycanın qlobal iqtisadi sistemdə uğurla mövqelənməsi üçün fundamental əhəmiyyət daşıyır. Bu prioritet, ölkənin işçi qüvvəsinin sürətlə dəyişən texnoloji və iqtisadi reallıqlara uyğunlaşdırılmasını, bilik əsaslı iqtisadiyyatın qurulmasını və innovasiya mədəniyyətinin formalaşdırılmasını hədəfləyir.

İnsan kapitalının inkişafı yalnız təhsil sisteminin modernləşdirilməsi ilə

məhdudlaşmır; bu, həm də ömürboyu təhsil, peşə hazırlığı, rəqəmsal bacarıqların artırılması və yaradıcı düşüncə tərzinin təşviqi ilə bağlıdır. Azərbaycan bu sahədə universitetlər, biznes subyektləri və tədqiqat institutları arasında əməkdaşlığı gücləndirməklə innovasiya ekosistemini formalaşdırmağa çalışır. Bu əməkdaşlıq yeni texnologiyaların tətbiqi, startapların dəstəklənməsi və elmi tədqiqatların kommersiyalaşdırılması baxımından mühüm rol oynayır.

Tədqiqat və innovasiya məhsuldarlığının artırılması, sənayelərin modernləşdirilməsi və yeni iqtisadi sahələrin yaradılması üçün əsas hərəkətverici qüvvədir. Xüsusilə bərpa olunan enerji sahəsində texnoloji yeniliklər — enerji saxlama sistemləri, ağıllı şəbəkələr, enerji effektivliyi texnologiyaları — Azərbaycanın enerji keçidini sürətləndirmək və bu sahədə regional liderə çevrilmək üçün strateji imkanlar yaradır.

Bu kontekstdə fiskal siyasət və vergi təşviqləri mühüm rol oynayır. Məsələn, innovasiya yönümlü startaplara vergi güzəştləri, tədqiqat və inkişaf (TƏİ) xərclərinin vergi bazasından çıxılması, yaşıl texnologiyalara sərmayə qoyan şirkətlər üçün subsidiyalar və dövlət-özəl tərəfdaşlıq mexanizmləri bu sahənin inkişafını stimullaşdırır bilər. Beləliklə, insan kapitalı və innovasiya sahəsində aparılan islahatlar yalnız iqtisadi rəqabət qabiliyyətini artırmaqla kifayətlənmir, həm də bərpa olunan enerji sektorunun inkişafı üçün zəruri intellektual və texnoloji bazanı formalaşdırır.

Dördüncü milli prioritet — təmiz ətraf mühitin təmin edilməsi və yaşıl inkişafın təşviqi — Azərbaycanın davamlı inkişaf strategiyasının ekoloji sütununu təşkil edir. Qlobal miqyasda iqlim dəyişikliyi, biomüxtəlifliyin azalması və ətraf mühitin deqradasiyası ilə bağlı narahatlıqlar artdıqca, ölkələr daha ekoloji məsuliyyətli və aşağı karbonlu iqtisadi modellərə keçid etməyə məcbur olurlar. Azərbaycan da bu çağırışlara cavab olaraq, daha dayanıqlı və ekoloji baxımdan balanslaşdırılmış inkişaf modelinə keçid öhdəliyini üzərinə götürmüşdür.

Bu prioritet çərçivəsində milli enerji kompleksində bərpa olunan enerjinin payının

artırılması əsas hədəflərdən biridir. Günəş, külək və hidroenerji kimi təmiz enerji mənbələrinin inkişaf etdirilməsi, həm daxili enerji tələbatının ekoloji cəhətdən səmərəli şəkildə ödənilməsinə, həm də karbon emissiyalarının azaldılmasına xidmət edir. Bu yanaşma, Azərbaycanın 2030-cu ilə qədər istixana qazı emissiyalarını 35% azaltmaq öhdəliyini əks etdirən Paris Sazişinə uyğun beynəlxalq iqlim öhdəlikləri ilə tam şəkildə uzlaşır.

Bununla yanaşı, tullantıların idarə olunması və su ehtiyatlarının səmərəli istifadəsi də yaşıl inkişafın əsas komponentlərindəndir. Bərk məişət tullantılarının çeşidlənməsi, təkrar emalın təşviqi və tullantıdan enerji istehsalı texnologiyalarının tətbiqi ekoloji dövrüyyənin formalaşmasına imkan yaradır. Su idarəetmə sistemlərinin təkmilləşdirilməsi isə kənd təsərrüfatında və sənayedə su itkilərinin azaldılması, su ehtiyatlarının qorunması və iqlim dəyişikliklərinə adaptasiya baxımından həyati əhəmiyyət daşıyır.

Təbii ekosistemlərin qorunması və bioloji müxtəlifliyin saxlanılması da bu prioritetin ayrılmaz hissəsidir. Milli parkların və qoruqların genişləndirilməsi, meşə örtüyünün artırılması və torpaq eroziyasının qarşısının alınması kimi tədbirlər ekoloji tarazlığın qorunmasına xidmət edir.

Fiskal siyasət bu məqsədlərin həyata keçirilməsində mühüm alət kimi çıxış edir. Yaşıl vergi islahatları, karbon vergisi modelləri, ekoloji cəhətdən məsuliyyətli bizneslər üçün vergi güzəştləri və yaşıl investisiyalara yönəlmiş dövlət subsidiyaları bu sahədə təşviqedici mexanizmlər kimi tətbiq oluna bilər. Məsələn, bərpa olunan enerji layihələrinə sərmayə qoyan şirkətlər üçün ƏDV və mənfəət vergisindən azadolmalar, tullantıların azaldılması texnologiyalarına keçid edən müəssisələr üçün dövlət dəstəyi proqramları yaşıl iqtisadiyyatın formalaşmasına töhfə verə bilər.

Beləliklə, təmiz ətraf mühitin təmin edilməsi və yaşıl inkişafın təşviqi yalnız ekoloji məsuliyyət deyil, həm də iqtisadi transformasiyanın və post-neft dövrü fiskal strategiyalarının ayrılmaz tərkib hissəsidir.

Beşinci və sonuncu milli prioritet — ağıllı, sabit və keyfiyyətli dövlət idarəçiliyinin

qurulması — bütün digər inkişaf məqsədlərinin reallaşdırılması üçün əsas şərtidir. Effektiv və şəffaf idarəetmə olmadan iqtisadi şaxələndirmə, sosial rifahın artırılması, innovasiya və yaşıl inkişaf kimi strateji hədəflərə nail olmaq mümkün deyil. Bu səbəbdən, Azərbaycan dövləti idarəetmə sistemini müasir çağırışlara uyğunlaşdırmaq və vətəndaşlara daha çevik, şəffaf və keyfiyyətli xidmətlər təqdim etmək məqsədilə dərin institusional islahatlara start vermişdir.

Bu prioritet çərçivəsində rəqəmsal transformasiya xüsusi yer tutur. Elektron hökumət platformalarının genişləndirilməsi, rəqəmsal xidmətlərin artırılması və süni intellekt texnologiyalarının tətbiqi dövlət-vətəndaş münasibətlərində şəffaflığı və operativliyi artırır. Bu yanaşma həm də inzibati xərclərin azaldılmasına, korrupsiya risklərinin minimuma endirilməsinə və vətəndaş məmnuniyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edir.

Qanunun aliliyinin gücləndirilməsi və hüquqi çərçivənin sabitliyi isə investorlar üçün etibarlı mühitin yaradılmasında mühüm rol oynayır. Xüsusilə bərpa olunan enerji sahəsində uzunmüddətli investisiyalar üçün hüquqi sabitlik və institusional etimad həlledici əhəmiyyət daşıyır. Bu baxımdan, dövlət idarəçiliyinin modernləşdirilməsi yalnız daxili idarəetmənin təkmilləşdirilməsi deyil, həm də xarici investorların cəlbə və beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün zəmin yaradır.

Fiskal idarəetmədə də şəffaflıq və hesabatlılıq prinsiplərinin gücləndirilməsi vacibdir. Büdcə xərclərinin səmərəli planlaşdırılması, yaşıl layihələrə yönəlmiş dövlət investisiyalarının izlənməsi və nəticəyönümlü büdcə mexanizmlərinin tətbiqi dövlətin maliyyə resurslarının daha məqsədyönlü istifadəsini təmin edir. Məsələn, bərpa olunan enerji layihələri üçün ayrılan vəsaitlərin şəffaf şəkildə idarə olunması və ictimaiyyətə açıq hesabatların təqdim olunması ictimai etimadı artırır və siyasətlərin legitimliyini möhkəmləndirir.

Beləliklə, ağıllı və sabit dövlət idarəçiliyi yalnız idarəetmə keyfiyyətinin artırılması deyil, həm də post-neft dövründə Azərbaycanın fiskal

strategiyalarının effektiv icrası üçün zəruri institusional dayaqlardan biridir.

Bu prioritetləri uğurla həyata keçirmək üçün Azərbaycan mərhələli və məlumatlara əsaslanan yanaşma tətbiq edir. Ətraflı fəaliyyət planları və sektoral strategiyalar hazırlanacaq və mütəmadi olaraq yenilənəcək. Tərəqqi əsas fəaliyyət göstəriciləri vasitəsilə ölçüləcək və güclü monitoring və qiymətləndirmə sistemi həyata keçirilməsinin yolunda qalmasını təmin edəcək.

Beynəlxalq əməkdaşlıq 2030-cu il baxışının digər mühüm elementidir. Azərbaycan qabaqcıl təcrübələri bölüşmək, investisiya cəlb etmək və daxili islahatları beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Dünya Bankı və Avropa İttifaqı kimi qlobal qurumlarla sıx əməkdaşlıq edəcək. Almaniya, Danimarka və Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri kimi ölkələr uyğunlaşdırılmış vergi güzəştləri, yaşıl istiqrazlar və büdcə subsidiyalarının bərpa olunan enerjiyə böyük miqyaslı investisiyaları necə sürətləndirə biləcəyini göstərdi. Bu ölkələrdən alınan dərslər aşağıdakıların vacibliyini göstərir:

- a) Uzunmüddətli qidalanma tarifləri və ya rəqabətli hərraclar
- b) Yaşıl investisiya vergi kreditləri
- c) Dövlət-özəl tərəfdaşlıq vasitəsilə risklərin azaldılması
- d) Şəffaf tənzimləyici çərçivələr.

Bərpa olunan enerjiyə keçid texnologiyadan daha çox şey tələb edir; investor riskini azaldan və layihə bankçılığını artıran sağlam fiskal siyasət tələb edir. Vergi güzəştləri, yaşıl istiqrazlar, subsidiyalar və dövlət-özəl tərəfdaşlıq (PPP) kimi fiskal alətlər digər ölkələrdə effektivliyini sübut edib və Azərbaycan üçün yol xəritəsi təklif edir. Burada son illərdə tətbiq edilən xüsusi fiskal alətləri araşdırılıb, onların investorların inamına və kapital axınına təsirini qiymətləndirir və siyasətin təkmilləşdirilməsi üçün boşluqları və imkanları müəyyən edir. Bununla da, Azərbaycanın təcrübəsini qlobal bərpa olunan enerjiyə keçidi və resursla zəngin iqtisadiyyatlarda fiskal innovasiyaların daha geniş kontekstində araşdırılıb. Nəticə etibarilə, məqalə hazırkı fiskal strategiyaların ölkəni aşağı karbon emissiyalı, neftdən sonrakı iqtisadi

gələcəyə doğru istiqamətləndirmək üçün adekvat olub-olmadığını qiymətləndirmək məqsədi daşıyır. Azərbaycanda bərpa olunan enerji layihələrinə həm yerli, həm də xarici investisiyaların cəlb edilməsinə yönəlmiş bir sıra vergi güzəştləri tətbiq edilib. Bu fiskal tədbirlər investorların maliyyə yükünü azaltmaq və bərpa olunan enerji sektorunun inkişafı üçün əlverişli mühit yaratmaq üçün nəzərdə tutulub.

2025-ci il yanvarın 1-dən etibarən Azərbaycan Respublikası bərpa olunan enerji təşəbbüslərini təşviq etmək məqsədilə Vergi Məcəlləsinə mühüm dəyişikliklər etmişdir. Bu dəyişikliklər ölkədə yaşıl enerji sektoruna investisiyaların cəlb edilməsini sürətləndirmək və investorlar üçün daha əlverişli fiskal mühit yaratmaq məqsədi daşıyır. Qəbul edilmiş stimullar aşağıdakı əsas istiqamətləri əhatə edir:

- Gəlir vergisindən azadolma: Dövlət-özəl tərəfdaşlıq çərçivəsində həyata keçirilən layihələrdə iştirak edən özəl tərəfdaşlar və bərpa olunan enerji istehsalçıları, müvafiq müqavilələr əsasında 30 ilədək gəlir vergisindən azad edilir. Bu uzunmüddətli güzəşt investorların gəlir sabitliyini təmin etməklə yanaşı, layihələrin maliyyə dayanıqlığını artırır.

- ƏDV-dən azadolma: Bərpa olunan enerji istehsalı üçün zəruri olan maşın, texnoloji avadanlıq və cihazların idxalı ƏDV-dən azad edilir. Bu güzəşt yalnız müəyyən güc həddini aşan layihələrə şamil olunur və texnoloji modernləşməni təşviq edir.

- Əmlak və torpaq vergilərindən azadolma: Bərpa olunan enerji istehsalı üçün istifadə olunan əmlak və torpaqlar 30 ilə qədər vergidən azad edilir, bu da layihələrin ilkin kapital xərclərini əhəmiyyətli dərəcədə azaldır.

Bu fiskal tədbirlər yalnız vergi yükünü azaltmaqla kifayətlənmir, həm də Azərbaycanın enerji keçidinə dair strateji öhdəliyini nümayiş etdirir. Belə güzəştlər investorların risk algısını aşağı salır, layihələrin bankçılıq qabiliyyətini artırır və beynəlxalq maliyyə institutlarının marağını cəlb edir.

Lakin bu təşviqlərin real təsir gücü yalnız hüquqi çərçivə ilə deyil, praktiki icra və institusional koordinasiya ilə də sıx bağlıdır. Vergi güzəştlərinin effektivliyini artırmaq üçün şəffaf tənzimləyici mexanizmlər, layihə seçimi üçün

obyektiv meyarlar və monitoring sistemləri vacib rol oynayır. Eyni zamanda, yerli bank sektorunun yaşıl maliyyələşdirmə alətlərinə integrasiyası, dövlət zəmanətləri və risk paylaşma mexanizmləri kimi əlavə dəstək vasitələri investorların inamını daha da gücləndirə bilər.

Azərbaycanın bu sahədə uğurlu beynəlxalq təcrübələri mənimsəməsi, məsələn Almaniyanın EEG modeli, Danimarkanın tender əsaslı sistemləri və BƏƏ-nin Masdar platforması, fiskal strategiyaların daha effektiv olmasına imkan yaradır. Bu yanaşma yalnız enerji istehsalını artırmaqla deyil, yaşıl iqtisadiyyatın formalaşmasına, texnoloji transferə və yeni iş yerlərinin yaradılmasına da töhfə verir. Beləliklə, fiskal təşviqlər sadəcə maliyyə aləti deyil, həm də struktur islahatlarının katalizatoru kimi çıxış edir.

Qaradağ Günəş Elektrik Stansiyası: 2023-cü ilin oktyabr ayında Xəzər regionunda ən böyük olan 230 MVt gücündə Qaradağ Günəş Elektrik Stansiyasının açılışı olub. BƏƏ-nin “Masdar” şirkəti ilə əməkdaşlıq çərçivəsində tikilən zavod 262 milyon dollarlıq xarici sərmayə ilə tikilib. Burada ildə 500 milyon kilovat-saat elektrik enerjisi istehsal edilərək 110 milyon kubmetr təbii qaza qənaət ediləcəyi və atmosfərə atılan karbon tullantılarının 200 min ton azaldılması nəzərdə tutulur. Abşeron-Xızı Külək Elektrik Stansiyası: 300 milyon dollar sərmayə ilə 240 MVt gücündə Abşeron-Xızı Külək Elektrik Stansiyasının tikintisi davam edir. Stansiyanın hər il təqribən 1 milyard kilovat-saat elektrik enerjisi istehsal etməsi, 220 milyon kubmetr qaza qənaət etməsi və CO₂ emissiyalarını ildə 400 min tondan çox azaltması gözlənilir. Biləsuvar və Neftçala Günəş Ele Azərbaycanın post-neft dövründə bərpa olunan enerji sektoruna yönəlmiş investisiya təşəbbüsləri ölkənin enerji keçidini sürətləndirmək və dayanıqlı iqtisadi modelə keçidini təmin etmək baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Son illərdə həyata keçirilən iri miqyaslı enerji layihələri bu sahədə həm texnoloji, həm də fiskal baxımdan yeni imkanlar yaradır.

Qaradağ Günəş Elektrik Stansiyası, 2023-cü ilin oktyabr ayında istifadəyə verilməş

və Xəzər regionunda ən böyük günəş enerjisi obyektidir. BƏƏ-nin “Masdar” şirkəti ilə əməkdaşlıq çərçivəsində reallaşdırılan bu layihə 262 milyon ABŞ dolları həcmində xarici sərmayə ilə tikilmişdir. Stansiya ildə 500 milyon kilovat-saat elektrik enerjisi istehsal etməklə 110 milyon kubmetr təbii qaza qənaət edəcək və atmosfərə atılan karbon tullantılarını 200 min ton azaldacaq. Bu göstəricilər yalnız ekoloji fayda deyil, həm də fiskal yükün azalması və enerji idxalına olan tələbatın minimuma endirilməsi baxımından strateji üstünlük yaradır.

Abşeron-Xızı Külək Elektrik Stansiyası isə 240 MVt gücündə planlaşdırılıb və 300 milyon dollar sərmayə ilə tikintisi davam edir. Gözlənilir ki, bu stansiya hər il 1 milyard kilovat-saat elektrik enerjisi istehsal edəcək, 220 milyon kubmetr təbii qaza qənaət edəcək və karbon emissiyalarını ildə 400 min ton azaldacaq. Bu layihə həm enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasına, həm də beynəlxalq iqlim öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə mühüm töhfə verəcək.

Biləsuvar və Neftçala Günəş Elektrik Stansiyaları da ölkənin enerji xəritəsində mühüm yer tutacaq. Gücü müvafiq olaraq 445 MVt və 315 MVt olan bu iki stansiya işlənmə mərhələsindədir və ümumi investisiya həcmi təxminən 1 milyard ABŞ dollarıdır. Layihələrin tamamlanmasından sonra ildə 1,55 milyard kilovat-saat elektrik enerjisi istehsal ediləcək və 330-340 milyon kubmetr təbii qaza qənaət olunacaq.

Bu layihələrin uğurla həyata keçirilməsi üçün fiskal siyasətin uyğunlaşdırılması zəruridir. Aşağıdakı fiskal təşviq mexanizmləri bu sahədə investisiyaların cəlbini və davamlılığını təmin edə bilər:

- Vergi güzəştləri: Bərpa olunan enerji layihələrinə sərmayə qoyan şirkətlər üçün mənfəət vergisi və ƏDV üzrə güzəştlər.

- Subsidiyalar və dövlət dəstəyi: Yaşıl texnologiyaların tətbiqi və enerji effektivliyi təşəbbüsləri üçün maliyyə dəstəyi.

- İnvestisiya kreditləri və zəmanətlər: Xarici investorlar üçün riskləri azaltmaq məqsədilə dövlət zəmanətli kredit mexanizmləri.

- Karbon emissiyası ticarəti və vergi modelləri: CO₂ emissiyalarının azaldılmasını təşviq edən fiskal alətlər.

Beləliklə, Qaradağ, Abşeron-Xızı, Biləsuvar və Neftçala layihələri yalnız enerji istehsalında deyil, həm də fiskal strategiyaların yenidən qurulmasında və yaşıllıq iqtisadiyyatın formalaşmasında mühüm rol oynayır. Bu layihələr Azərbaycanın vergi güzəştlərinin bərpa olunan enerjiyə əsaslı investisiyaların cəlb edilməsinə müsbət təsirini nümayiş etdirir. Gələcəyə baxaraq, Azərbaycan 2030-cu ilə qədər elektrik enerjisi istehsalı kompleksində bərpa olunan enerjinin payını 30%-ə çatdırmağı hədəfləyir. Bu məqsədə nail olmaq üçün dövlət 2027-ci ilə qədər bərpa olunan enerji layihələrinə təxminən 2,8 milyard dollar sərmayə qoymağı planlaşdırır. Bu investisiya ümumi gücü təxminən 2 gigavat olan səkkiz böyük günəş və külək enerjisi stansiyalarının tikintisini maliyyələşdirəcək. Bu layihələrin 5,3 milyard kilovat-saat elektrik enerjisi istehsalı, 1,2 milyard kubmetr qaza qənaət edilməsi və atmosfərə atılan tullantıların 2,5 milyon tona qədər azaldılması nəzərdə tutulur.

Dövlətin bərpa olunan enerjiyə keçidi priortet olduğunu bir daha sübut edən 4500 hektar ərazinin bərpa olunan enerji zonaları kimi müəyyən edilməsidir. Bu zonalar irimiqyaslı bərpa olunan enerji layihələrini həyata keçirmək üçün nəzərdə tutulub və bu cür inkişafı dəstəkləmək üçün lazımi infrastrukturla təchiz olunub.

Vergi güzəştləri ilə yanaşı, Azərbaycan bərpa olunan enerjinin inkişafını dəstəkləmək üçün strateji olaraq dövlət vəsaiti ayırır. Bu büdcə tədbirləri fiskal siyasətləri tamamlamaq və yaşıllıq investisiyalar üçün əlverişli mühit yaratmaq üçün nəzərdə tutulub. Azərbaycan 2027-ci ilə qədər bərpa olunan enerji layihələrinə təqribən 2,8 milyard dollar sərmayə qoymağı öhdəsinə götürüb. Bu investisiya ümumi gücü təxminən 2 gigavat olan səkkiz böyük günəş və külək enerjisi stansiyalarının tikintisini maliyyələşdirəcək. Bu layihələrin hər il 5,3 milyard kilovat-saat elektrik enerjisi istehsal etməsi, 1,2 milyard kubmetr qaza qənaət edilməsi və atmosfərə atılan tullantıların ildə 2,5 milyon tona qədər azaldılması nəzərdə tutulur.

Bərpa olunan enerji layihələrinin həyat qabiliyyətini və davamlılığını təmin etmək üçün Azərbaycan minimum investisiya həddi müəyyən edib. Baş nazir Əli Əsədovun imzaladığı qərara əsasən, bərpa olunan enerji layihələri üçün minimum ümumi investisiya məbləği 30 milyon manat (təxminən 17,6 milyon ABŞ dolları) müəyyən edilib. Bu tədbir ciddi investorları cəlb etmək və layihələrin ölkənin enerji keçidinə mənalı töhfə vermək üçün kifayət qədər miqyasda olmasını təmin etmək məqsədi daşıyır.

Gələcəyə baxaraq, Azərbaycan 2030-cu ilədək elektrik enerjisi istehsalı kompleksində bərpa olunan enerjinin payını 35,5%-ə çatdırmağı hədəfləyir. Bu məqsədə nail olmaq üçün hökumət əlavə bərpa olunan enerji layihələrinə investisiya qoymağı və sektorun inkişafına dəstək üçün vəsait ayırmağı davam etdirməyi planlaşdırır. Bərpa olunan enerji zonalarının yaradılması və minimum investisiya standartlarının tətbiqinin həm yerli, həm də xarici investisiyaları cəlb etməsi, ölkənin yaşıllıq enerjiyə keçidinə töhfə verəcəyi gözlənilir.

Nəticə

Azərbaycanın davamlı iqtisadi diversifikasiyaya doğru irəliləyişi getdikcə daha çox onun karbohidrogen enerjiyə əsaslanan modeldən bərpa olunan enerji və yaşıllıq inkişafa əsaslanan modelə keçmək qabiliyyəti ilə müəyyən edilir. Ölkənin karbohidrogen gəlirlərindən dərin asılılığına baxmayaraq, son maliyyə strategiyaları daha təmiz, daha davamlı enerji gələcəyinə keçid üçün artan siyasi və iqtisadi iradədən xəbər verir. Məqsədli vergi güzəştləri, o cümlədən mənfəət vergisi, ƏDV və əmlak vergilərindən uzunmüddətli azadolmalar vasitəsilə Azərbaycan investorlar üçün giriş maneələrini azaldıb və bərpa olunan enerji üçün daha cəlbedici investisiya mühitinin təşviq edilməsi öhdəliyini nümayiş etdirib. Bu tədbirlər artıq Qaradağ günəş zavodu və Abşeron-Xızı külək stansiyası kimi irimiqyaslı günəş və külək layihələrini sürətləndirmiş və iki il ərzində 500 milyon dollardan çox birbaşa xarici investisiya gətirmişdir. Masdar və ACWA Power kimi beynəlxalq oyunçuların müsbət cavabı özəl kapitalın səfərbər edilməsində bu vergi siyasətlərinin effektivliyini vurğulayır. Büdcə

cəbhəsində, dövlətin 2027-ci ilə qədər bərpa olunan enerji infrastrukturuna 2,8 milyard dollar sərmayə qoymağı öhdəsinə götürməsi 2030-cu il hədəflərinə çatmaq üçün kritik bir addımdır. Bərpa Olunan Enerji Zonalarının yaradılması və minimum investisiya hədlərinin tətbiqi uzunmüddətli planlaşdırmada Azərbaycanın yaşıl keçidini daha da möhkəmləndirir. Bununla belə, əhəmiyyətli problemlər qalmaqdadır. Bərpaolunan enerji üçün dövlət maliyyəsi neft və qaz sektoruna ayrılan vəsaitlərlə örtülməkdə davam edir və elmi-tədqiqat işlərinə, yerli işçi qüvvəsinin təliminə və paylanmış enerji həllərinə maliyyə dəstəyi hələ də zəif inkişaf edir.

Öz məqsədlərini tam reallaşdırmaq beynəlxalq təcrübənin və Azərbaycanın mövcud mənzərəsinin təhlili göstərir ki, tək cəmiyyətə fiskal islahatlar kifayət deyil. Hərtərəfli transformasiya fiskal arxitekturanın yenidən işlənməsini və postneft iqtisadiyyatının çağırış və imkanlarına uyğunlaşdırılmış möhkəm institusional mexanizmlərin yaradılmasını tələb edir. Azərbaycanın hazırkı maliyyə sistemi ilk növbədə neft gəlirlərinin idarə edilməsi və mərkəzləşdirilmiş nəzarət vasitəsilə irimiqyaslı infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulub. Başqa sözlə, uğurlu fiskal arxitektura adaptiv, şəffaf və fiskal riski idarə edərkən uzunmüddətli şəxsi kapitalı səfərbər etmək qabiliyyətinə malik olmalıdır. O, tək cəmiyyətə vəsaitləri səmərəli şəkildə toplamalı və bölüşdürməməli, həm də investorlara sabitlik və fürsət signalı verməlidir.

Mənim nöqteyi-nəzərimə görə, Azərbaycanın enerji keçidinin gələcəyi tək cəmiyyətə pul və ya texnologiyadan deyil, institutların və maliyyə sistemlərinin dizaynı və nizamlı intizamından asılıdır. Maliyyə arxitekturasının təkmilləşdirilməsi milli prioritetlərin davamlılıq və investisiya məntiqi ətrafında yenidən qurulması deməkdir. İnstitusional mexanizmlərin yaradılması bu məntiqi irəli aparmaq üçün bacarıqlı, hesabatlı strukturların mövcud olmasını təmin etmək deməkdir.

Bunlar ekoloji islahatlar deyil; bunlar Azərbaycanın post-neft baxışını etibarlı və investisiya edilə bilən reallığa çevirmək üçün lazım olan fundamental dəyişikliklərdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi Bərpa olunan enerji hədəfləri və layihə inkişafı haqqında rəsmi elanlar. energy.gov.az

2. Azərbaycan 2030: Sosial-İqtisadi İnkişafın Milli Prioritetləri

3. 30% bərpa olunan enerji hədəfi daxil olmaqla strateji inkişaf məqsədləri. Prezident.az

4. Asiya İnkişaf Bankı (AİB) – Azərbaycan üçün Ölkə Tərəfdaşlıq Strategiyası Dövlət-özəl tərəfdaşlıq və investisiya kəməri haqqında məlumat. www.adb.org

5. Vergi güzəştləri və bərpa olunan enerji investisiya layihələri haqqında hesabatlar. “Azərbaycan qalıq yanacaqlardan asılılığı azaltmaq üçün bərpa olunan enerjini inkişaf etdirir” APA İnformasiya Agentliyi

6. Büdcə ayırmaları və gələcək enerji planları haqqında məqalələr. “Azərbaycanda bərpa olunan enerji stansiyaları üçün 2,8 milyard dollar investisiya planlaşdırılır”. report.az

7. Minimum investisiya standartları və bərpa olunan enerji qanunvericiliyi haqqında təfərrüatlar. “Azərbaycan bərpa olunan enerji layihələri üçün minimum investisiya həddini müəyyənləşdirib”. SolarbeGlobal.com

8. Azərbaycanda regional müqayisələr və yaşıl enerji dünyagörüşünə dair şərh. “Azərbaycan neftin üstünlüyü şəraitində bərpa olunan enerjinin artımını hədəfləyir” renewables.az

9. Enerji layihələri üçün vergi güzəştləri və qanunvericilik dəyişiklikləri ilə bağlı yeniliklər. “Azərbaycan dövlət-özəl tərəfdaşlıq və yaşıl iqtisadiyyat layihələrini dəstəkləmək üçün vergi güzəştləri tətbiq edir”

10. Azərbaycan Dövlət Neft Fondu (ARDNF) Milli gəlirlər və investisiya strukturu haqqında fiskal məlumatlar. oilfund.az

Rahim Vugar ABDİNOV

Western Caspian University

E-mail: rehim.abdinov98@gmail.com

FISCAL STRATEGIES FOR THE POST-OIL FUTURE – AN EVALUATION OF AZERBAIJAN'S TAX AND BUDGET POLICIES FOR ATTRACTING INVESTMENTS IN RENEWABLE ENERGY

Summary

Long dependent on hydrocarbon exports, Azerbaijan continues to diversify its economy through the development of renewable energy. This article examines the country's evolving tax and fiscal policies, including income tax exemptions, VAT concessions, and public investments, to attract green investment.

Keywords: Post-oil economy, fiscal strategy, renewable energy investments, tax incentives and subsidies, Azerbaijan energy policy.

Рагим Вугар АБДИНОВ

Западно-Каспийский университет

E-mail: rehim.abdinov98@gmail.com

ФИСКАЛЬНЫЕ СТРАТЕГИИ ДЛЯ ПОСТНЕФТЯНОГО БУДУЩЕГО — ОЦЕНКА НАЛОГОВОЙ И БЮДЖЕТНОЙ ПОЛИТИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА ПО ПРИВЛЕЧЕНИЮ ИНВЕСТИЦИЙ В ВОЗОБНОВЛЯЕМУЮ ЭНЕРГЕТИКУ

Резюме

Азербайджан, долгое время зависящий от экспорта углеводородов, продолжает диверсифицировать свою экономику за счет развития возобновляемой энергетики. В этой статье рассматривается развивающаяся налоговая и фискальная политика страны, включая освобождение от подоходного налога, льготы по НДС и государственные инвестиции, для привлечения зеленых инвестиций.

Ключевые слова: Постнефтяная экономика, фискальная стратегия, инвестиции в возобновляемую энергетику, налоговые льготы и субсидии, энергетическая политика Азербайджана.

Daxil olub: 27. 11. 2025